

osvita.pl

Валентина Заєць,
*доцент кафедри української мови Інституту філології
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук*

ФОРМИ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (різнозбірка завдань для перевірки знань)

Опанування української мови потребує ретельної перевірки рівня навченості учнів орфографічної грамотності, яка є невід'ємною частиною загальної культури. Загальновідомо, що диктант є однією з форм навчальної роботи, яка забезпечує колективну працю, спрямовану на вироблення вмінь свідомо застосовувати набуті теоретичні знання.

Українській лінгводидактиці відомі різні види фіксування сформованості правописних умінь і навичок, зокрема «орфографічні та пунктуаційні паспорти класу», «розгорнуті аналізи диктантів», в яких класифікувалися помилки, допущені учнями під час перевірки вмінь письмово передавати сприйняте на слух чуже усне мовлення.

Учителям-словесникам відомі поради лінгводидактів (О. Авраменко, К. Голобородько, С. Омельчук, В. Федоренко, Г. Шелехова) про змістову наповнюваність підготовчої роботи до написання диктантів. Так, відомий методист В.Федоренко свого часу радив добирати текстовий ресурс, що міг відображати «весь спектр функціональних стилів української мови, ознайомлювати учнів з історичним минулим, звичаями, традиціями» [4, с.20]

Нині існують різні підходи до класифікації диктантів: за навчальною метою проведення, характером запису диктованого тексту, часу пояснення правопису орфограм у тексті тощо. Мета написання диктанту дає підстави поділяти їх на два типи: навчальні та контрольні. Якщо навчальні диктанти мають на меті формування «орфографічної пильності» і проводяться на уроках, то вважаємо їх ефективним прийомом навчання правопису. Тоді як контрольні диктанти є формою навчальної діяльності, яка забезпечує

перевірку засвоєння теоретичного матеріалу, вироблених правописних умінь, навичок, сформованих упродовж певного відтинку навчального часу (контрольні диктанти, державна атестація тощо).

З огляду на методику проведення навчальні диктанти поділяють на *попереджувальні та пояснювальні*. *Попереджувальні* текстуальні диктанти пишуть після проведеного вчителем детального аналізу пунктограм і орфограм, представлених у тексті. Такі диктанти бувають слуховими або зоро-слуховими, а пояснювальні – слуховими або слухо-зоровими. *Слуховий попереджувальний диктант* проводять після усного пояснення та розбору тексту, потім його записують.

Тексти *пояснювальних диктантів*, як правило, спершу записують, потім здійснюють їх розбір, виправлення, коментування. Таку роботу проводять усно, але іноді вдаються до наочності: таблиць, друкованих текстів, словників тощо. Весь текст диктанту, після повторення певних правил, аналізується усно, а потім записується. Записані тексти учні мовчки перечитують, тоді пояснюють правопис того чи іншого слова, вживання розділових знаків.

Заслуговує на увагу *коментований диктант* («коментоване письмо»). Проведення цього виду вправ забезпечує одночасно написання з коротким коментуванням. Методика проведення такого диктанту зобов'язує вчителя заздалегідь призначити учнів-«коментаторів», які будуть проказувати слова, обґрунтовуючи їх написання і мають добре сформовані навчальні навички та вміння. Такий вид вправ забезпечує одночасно перевірку правописних знань та вмінь їх коментувати.

Погоджуємося з думкою відомого методиста В. Горбачука, який відзначає певну наближеність до *вільного диктанту* детального переказу. Якщо розглядати ці види роботи учнів за навчальною метою, то на думку дослідника, відмінність полягає в обсязі відтвореного матеріалу: у вільному диктанті відображається частина тексту, в переказі – «зміст усього тексту своїми словами» [1, с. 7].

osvita.pl

Відповідно до мети виконуваної роботи навчальної роботи диктант допомагає упорядити роботу класу і зафіксувати рівень навченості учнів, сформовані правописні уміння й навички.

Написання диктантів виробляє вміння передавати усне мовлення, забезпечуючи зв'язок між сприйнятим на слух словом і його письмовим відображенням. Технічний прогрес сприяє проведенню диктантів, які можуть охопити значну кількість слухацької аудиторії, віддаленої від диктора, приміром радіодиктанти, на кшталт останнім часом – «Диктант Національної єдності».

Пропонуємо добірку текстів для проведення різного виду диктантів.

ДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ДИКТАНТІВ

Рідна мова – Божа благодать

Мова, дар слова – найвищий Божий дар нам усім, вона найперше, за Біблією, визначає духовну сутність людини, тобто є найголовнішою ознакою її духовного буття, як тіло є ознакою буття фізичного. Божественне походження людини та її дару говорити обстоюють усі релігії світу – винятків із загальної закономірності не знав і не знає жоден із-посеред світових народів. Наукові гіпотези щодо виникнення людської мови не дають однозначної версії, яка б стверджувала походження людини від котрогось із біологічних об'єктів.

Сучасна біологічна наука доводить про певні елементи комунікації в рослинному світі й навіть світі неживої природи. Проте такі звукові сигнали

osvita.pl

назвати мовою аж ніяк не можна. Походження людської мови від Бога можна підтвердити тим, що жоден інший біологічний вид планети не витворив своєї мовної системи, яку можна було б порівняти з людською мовою. Спроби навчити мавпу людського мовлення приречені на провал, оскільки її голосовий апарат не пристосований до членоподільної мови.

Сьогочасні дослідження лінгвістів-етнопсихологів переконують нас у тому, що народ, чи окрема людина не можуть волонтаристськи, свавільно й безтямно вибирати собі рідну мову, національність, що це буде страшна наруга над їх самою природною сутністю. Італійські вчені довели, що новонароджене немовля кричить і плаче по-національному, що точно фіксує і класифікує сучасна електроніка. Своя, рідна мова, являє собою таку природність, органічність, проявлену вже на фізіологічному рівні будови голосових зв'язок. На цьому ж рівні формується і зв'язок людини з мовою пращурів, який стирається лише в третьому-четвертому поколінні.

Рідномовної фізіології, отже, здолати не зуміємо. Та й для чого це робити? (За В.Федоренком).

«Чорна рада» – перший український історичний роман

У часи Пантелеймона Куліша панував погляд, що література кожного народу набуває самодостатньої повноцінності й зрілості за умови появи в ній роману. В українській літературі вже були романи Квітки-Основ'яненка. Гребінки, написані російською мовою. Пантелеймон Куліш вирішив створити українською мовою роман «Чорна рада. Хроніка 1663 року». Написати роман доби козацтва його спонукала повість «Тарас Бульба»

osvita.pl

Миколи Гоголя. Куліш не вважав історичним твір Гоголя. Адже в ньому змальовані не реальні історичні особи, а вигадані, тільки схожі на справжні. В зображенні картин життя народу романіст дотримувався історичного принципу у відтворенні минулого з максимальною точністю історичних фактів та колориту епохи, зокрема в описаних побуту, звичаїв, обрядів.

У своїх художніх шуканнях письменник спирався на західноєвропейську романну традицію, зокрема Вальтера Скотта, який прагнув за допомогою уяви, базованої на знаннях історії, правдиво змоделювати картини минувшини в її визначальних процесах і суспільних рухах, дотримуючись історичного колориту.

Щоб створити історичний роман, Куліш ґрунтовно вивчав архівні матеріали, «Літопис Самовидця», «Літопис Грабянки», «Історію русів», наукові праці українських, російських, польських, французьких істориків.

1663 року під Ніжином відбулася широка козацька рада, на якій вибирали гетьмана Лівобережної України. На цій раді гетьманом було обрано кошового Запорозької Січі Івана Брюховецького. Політика новообраного гетьмана не задовольняла широкі маси народу, тому проти гетьмана стихійно вибухали повстання, в одному з яких Брюховецький загинув.

Саме ці події лягли в основу розвитку роману «Чорна рада», в якому зображені картини життя українського суспільства цієї доби (*З підручника*).

Хрещатий барвінок

osvita.pl

Барвінок – прекрасна, осяйна рослина, невибаглива до ґрунту та освітлення. Наукова назва цієї рослини походить від латинського слова, що в перекладі означає «перемагати».

З давніх-давен українці вважають благословенним і чарівним край, де росте барвінок. Зустріти цю рослину можна в Карпатах, Лісостепу, Західному Поліссі, переважно у дубових та дубово-грабових лісах.

Коли скресали сніги, розливалися весняні води, наставала радісна, бентежна пора оновлення, воскресіння зелен-квіту, пора пробудження нових почуттів у людських серцях, пора надій і сподівань, тоді дівчата на Україні починали співати веснянки, в яких зустрічаємо барвінок – символ кохання, вірної і взаємної любові.

Із середньовічних часів прийшли до нас повір'я та легенди про барвінок. Вішали цю рослину над дверима й вікнами, щоб злі духи не проникали в дім. Наші пращури з особливим пошануванням ставилися до барвінку: ніколи не викидали на смітник, а лише ставили у воду, щоб не загинув від спраги. Хрещатий барвінок прикрашав обжинковий вінок на веселому святі, символізуючи завершення жнив.

У народі існує легенда про походження рослини. Діялося це тоді, коли турки й татари нападали на українську землю. Якось увійшли вороги в одне село і винищили там усіх людей. Лише один парубок і дівчина сховалися в лісі. Але їх знайшли бусурмани і жорстоко розправилися. Ото з парубочої крові й виріс барвінок у лісі, а губами дівчини полилася чиста вода.

Український народ не обходяться без барвінку на весільних урочистостях: сплетені із листя гірлянди й вінки є для подружжя символом вірності, постійності почуттів та міцності шлюбу *(За А. Кондратюком)*.

osvita.pl

Видубицький монастир

Видубицький монастир у Києві – один із найдавніших релігійно-культурних центрів і відомий далеко за межами нашої країни унікальний архітектурний ансамбль, історія якого розкриває перед нами зміну естетичних смаків суспільства на різних етапах його розвитку.

Перший мурований храм на території монастиря – Михайлівський собор – був закладений у 1070 році найулюбленішим сином Ярослава Мудрого – князем Всеволодом. Стрімкі води Дніпра руйнували високий берег, на якому було зведено храм, і в 1199 році князь Рюрик Ростиславович залучає до будівництва підпірної стіни зодчого Петра Милонєга. Про це чудо тогочасної інженерної думки в повному захваті писали скупі на похвали давньоруські літописці. Однак стихія виявилася сильнішою – підпирна стіна із нею частина Михайлівського храму поринула в пучину.

Ще в часи Давньоруської держави Видубицький монастир став визначним культурним центром: у його стінах ігумен монастиря Сильвестр у 1116 році закінчив, а потім і переписав «Повість временних літ», створену славетним Нестором, тут побачив світ відомий «Київський літопис».

Видубицький монастир дав українській державі трьох єпископів – Лазаря Переяславського, Сильвестра-літописця та Андріяна.

Другий етап в історії формування архітектурного ансамблю Видубицького монастиря пов'язаний із національним відродженням часів Гетьманщини: коштом стародубського полковника Михайла Миклашевського зведено Георгіївський собор і монастирську трапезну, а Данилом Апостолом – триярусну дзвіницю.

osvita.pl

Видубицький монастир пережив добу правління безвірників. Щоправда, знищено унікальні іконостаси Георгіївського та Михайлівського соборів, трапезної, спалено стародруки, пограбовано ризницю.

Попри тяжкі часи минувшини, сьогодні ми маємо можливість насолоджуватися красою стародавніх храмів *(За Т. Кілессо)*.

Сторінками історії Видубичів

У Києві є стародавній відносно непогано збережений, майже не зруйнований часом і людьми архітектурний комплекс. Розміщений він у 6 кілометрах від центру древнього Києва – княжого міста – вниз по Дніпру в мальовничому урочищі, що носить назву Видубичі.

Тут, у лісових хащах, полюбляли полювати на дикого звіра київські князі, і полювання завжди приносило хороші трофеї. Уся ця місцевість з урочищем Видубичі й досі називається Звіринець.

Про виникнення Видубичів кожний із нас із дитинства знає чи то бувальщину, чи то легенду, як за наказом князя Володимира Святославовича під час хрещення в 988 році Київської Русі було повалено різьблені з дерева язичеські ідоли на київському святилищі, а зображення Перуна – грізного громовержця і покровителя князівської дружини – самі дружинники прив'язали до хвоста коня, стягнули Боричевим узвозом до Дніпра і кинули у воду. Дерев'яний ідол з окованою сріблом головою, золотими вусами не пішов на дно. Дніпровські хвилі підхопили його і понесли вниз течією, а перелякані кияни бігли берегом і репетували: «Видибай (випливай), наш господару!». Там, де стрімка течія викинула ідола Перуна на піщану косу, стали збиратися язичники. Щоб перешкодити цим збіговиськам, і було засновано Видубицький монастир.

osvita.pl

Такий стародавній переказ (*За Т. Кілессо*).

Творці прекрасної музики

Вольфганг Амадей Моцарт – один із найвидатніших композиторів усіх часів, народився 27 січня 1756 року в австрійському місті Зальцбург. Грі на музичних інструментах Вольфганга Амадея навчив його батько – скрипаль та композитор. У чотири роки Моцарт грав на клавесині, у п'ять – відомий, як незвичайний майстер, що імпровізував і грав без підготовки, складав власні музичні твори. Оригінальні, неповторні чарівні мелодії він створював майже миттєво. Вони були надзвичайно співучими, живими, то граційними та зворушливими, то сумними, жалібними.

Геніальність юного музиканта захоплювала всіх, хто його чув. Тогочасні видатні композитори визнавали: «Цей хлопчик затьмарить нас усіх».

У шестирічному віці він почав гастролювати разом із своєю сестрою – піаністкою Марією Анною. Вони виступали у Германії, Австрії, потім у Франції, Англії, Швейцарії. Моцарт виступав як піаніст, скрипаль, органіст, співак. Про шестирічного хлопчика склали легенди, а у Франції вперше надрукували його твори для клавесину та скрипки.

Восьмирічним Моцарт створив перші симфонії, а у десять – перші твори для музичного театру. Хлопчику доводилося багато працювати, давати іноді по два концерти на день, а вночі писати музику.

У чотирнадцять років він отримав замовлення на написання опери від знаменитого італійського оперного театру «Мідріат, цар Понтійський», що пройшла з великим успіхом. У 1770 році Моцарт здав іспити до музичної

osvita.pl

академії міста Болонья. За півгодини на задану давню мелодію для одного голосу він написав складний твір для цілого хору.

Живучи в Італії, продовжував писати і склав багато пісень, серенад, симфоній, квартетів. «Ніхто не витрачав так багато часу на вивчення законів складання музики, як я. Старанно та ретельно вивчав я твори всіх відомих композиторів. Я вчився у них», – пізніше писав Моцарт (*З енциклопедії*).

***

Йоганн Себастьян Бах – великий німецький композитор XVIII ст. народився 21 березня 1865 року в невеличкому німецькому містечку.

Рано втративши батьків, Йоганн переїжджає до старшого брата. У цей період відвідує гімназію, прагне до самоосвіти, здобуваючи музичну грамоту.

Дізнається про твори видатних композиторів, зачинені у шафі брата, дістає, щоб потайки переписувати їх ночами. Праця, виснажлива, довготривала, підірвала зір майбутнього композитора.

Закінчивши навчання в гімназії, отримав право вступити до університету, однак скористатися ним Баху не вдалося, через пошуки засобів для існування.

Протягом усього життя Бах декілька разів переїздив з одного міста до іншого, шукаючи засоби для існування. Доля, не сприятлива і безутішна, не позбавила Йоганна устремління до нових знань і досконалості. З невтомною енергією постійно вивчав музику не тільки німецьких, а й італійських та французьких композиторів. Одного разу молодий Бах, не маючи грошей, вирушив пішки з Аріштадта, де він служив органістом, до Любека, щоб послухати прославленого органіста. Йому довелося пройти 350 км!

osvita.pl

Останні роки життя великого композитора були затьмарені страшною хворобою очей. Проте Бах продовжував складати музичні твори, диктуючи ноти для запису.

Не отримав заслуженого визнання за життя, зате нині цікавість до музики великого Баха не згасає.

Минуло майже сто років, перш ніж людство знову відкрило для себе твори великого композитора і оцінило його геніальність *(З енциклопедії)*.

І вічний поклик до життя

Весна – це дивовижне оновлення природи, це свято, це усюдишнє торжество життя. Її ознаки довкруг помітні ще задовго до танення снігів, до повсюдного зелен-квіту.

Теплі передчуття оновлення навіоє знайома картина синіючого вдалині небосхилу, і чіткими стають обриси лісу на тлі цієї прозорої синяви. Усе наче застигло, причаїлось перед великою переминою.

Та й рослинний світ увесь у тремкому очікуванні. Не терпиться йому – і посилає у світ, до сонця, перші пагони. Все ще так невизначено у природі, ще сніги довкруг, а верболози вже викинули пухнасті ніжні котики. Ми зламуємо вербові гілки, ставимо їх у вазу на столі, милуємось, і трепетні почуття огортають нас, серце сподіваннями повниться.

Де-не-де лише проталини серед глибоких снігів у лісі, а досить торкнутися вільхової гілки – і хмаркою вгору пилок струменить. Ще є час і ще, мовляв, устигне відквітнути. Але так нам тільки здається. У житті рослин усе розраховано. Пилок вітром розноситься. А коли ліс одягнеться в зелені шати, пилок далеко не полетить – за лист зачепиться. Отож і поспішають ці дерева відквітувати до пори повсюдного зелен-квіту *(За А. Кондратюком)*.

osvita.pl

Батьківська хата

Тут, за хатою на осонні, росли вишні вздовж дерев'яної огорожі, за ними купчились кущі малини та смородини. Посеред латки полуниці, яка тут більше цвіла, ніж дозрівала й плодоносила, бо в затінку бракувало сонячного проміння, підносила у вишину навидовижу статурна груша. А мало не всю стіну хати обвивала виноградна лоза, на якій поміж різьбленого листя прозірало дрібненьке цятковиння майбутніх грон. Поблизу виноградної лози був посіяний квасець, і він світився латочкою ясної та ніжної зелені.

За хатою – від нашого села до сусіднього – слалося поле раннього літа, поросле конюшиною, буйно помережане веселим ромашковим цвітом. І над цим полем співали жайворонки. Сидів за хатою на траві з напівзаплющеними очима, прислухався до жайворонкового співу, який долинав із польового піднебесся, і відчував, що в твоїй душі давно вже не звучали такі пісні, заспокоюючи її та навертаючи до чогось глибинно-щемливого *(За Є. Гуцалом)*.

Зажинки

Початок жнив – зажинки – в усі часи був подією урочистою. Після тривалих клопотів і тривоги хлібороб приступав до найвідповідальнішого – збирання врожаю. І, звісно, магичні дії та обряди, які це супроводжували, мали забезпечити одне – всілякий успіх у роботі.

Подекуди перший зажинок доручали жінці, котра мала лагідну вдачу, добре серце. На ниві господиня зупинялася і тричі кланялась їй, промовляючи: «Дай, Боже, легко почати, а ще легше дожати». Потім на узбіччі розстеляла скатертину або рушник із хлібом-сіллю та свічкою. Косити починав найшановніший у селі чоловік, у якого робота «кипіла».

osvita.pl

Для зажинків вибирали “легкий” день – вівторок чи п’ятницю. Перше зерно берегли для засіву під наступний урожай. Відвар із колосків вважався цілющим від порізів серпом. Крім зажинків, робили ще й закрутку, щоб рука лихої години не могла зіпсувати хліба: одна з жінок, узявши жменю колосся, закручувала її вузлом.

Перший сніп ставили в хаті на почесному місці – під образами. Обмолочували його окремо, зерна святили у церкві, а перед сівбою змішували з насінням, соломною з першого снопа годували корів (*З календаря*).

Святий обов’язок

У світі є батьки і діти. Твій батько і твоя мати – діти своїх батьків і матерів, твоїх дідусів і бабусь. Рід людський складається з поколінь. Людина смертна, але безсмертний народ. Його безсмертя – в наступності поколінь. Мудрість віків зберігається в книжках і нашій історії, а багатства народної душі зберігаються в пам’яті, серцях, у вчинках старших поколінь – твоїх дідів і батьків. Усім ти зобов’язаний старим поколінням.

Повага, шанування старших поколінь – закон нашого життя. Поважати старших треба тому, що вони мудріші, духовно багатші за тебе. Кожної хвилини спілкування зі старшими умій вчитися в них. Не будь самовпевненим. Не думай, що коли ти молодий і сповнений сил, ти все можеш. Є речі, які посилені тільки для старості, тому що в ній – мудрість багатьох поколінь воля й слово старших – закон для всіх нас.

Для матері і батька ти завжди будеш дитиною. Кожний твій крок, кожний твій вчинок – і хороший, і поганий – відгукується в материнському й батьківському серцях радістю або болем, щастям або стражданням.

osvita.pl

Пам'ятай, що ти – сенс життя, мета життя, радість і горе твоїх батьків. У своїй любові до тебе вони часом забувають про те, що прийде час, коли у них не залишиться сил для того, щоб давати тобі матеріальні радощі буття. У них залишаться сили тільки на те, щоб любити тебе. Знай, що людський обов'язок дітей – дякувати батькам за їхнє піклування про тебе, за безмежну любов і відданість тим самим: піклуванням, любов'ю, відданістю. Борг дітей перед батьками не можна ніяк полічити, зміряти ніякою міркою.

Дорожи честю сім'ї. Знай, що твоя сім'я – це не тільки батько й мати. Це й ви, діти. Це твоя поведінка, твої вчинки. З усіма людьми треба бути правдивими, але для матері й батька найменша неправда – якщо тільки вони дорожать власною честю – це велике нещастя. Питай у батька й матері дозволу на те, що без їхньої волі робити не можна. Підкорення волі батьків – перша школа громадянського виховання, перша дисципліна твоєї совісті. Якщо ти не навчишся підкорятися волі батьків, ти не зможеш стати стійким, непохитним воїном, дисциплінованим робітником, вірним батьком своїх дітей (За В. Сухомлинським).

Текст для перевірки умінь висловлювати власну думку (*критичне аудіювання*) із приводу почутого, свою мотивовану згоду (незгоду) з певним твердженням: *підтвердити або спростувати думку про те, що дотримання посту – це наукова система харчування, яка нині виступає як лікувальний засіб.*

У Пилипівку день до обіду

Сучасне покоління людей практично вже не знає про одну з традиційних форм харчування, що регламентувалася говінням.

osvita.pl

Із прийняттям християнства в річну календарну структуру була введена стала форма постів, за допомогою якої сили віруючі обмежували себе м'ясними, а подекуди й молочними продуктами. Звичайно, в окремих випадках, зважаючи на стан людини, постування не виправдовувало себе, і народі за подібних обставин не завжди дотримувалися церковних приписів. Проте за нормальних умов – і це підтверджує сучасна медицина – в них закладене раціональне зерно. Вживаючи менше жирного харчу, люди натомість вводили в повсякденний раціон значну кількість рослинної їжі – олію, квашені овочі, сухофрукти, горіхи, гриби тощо. Нині навіть розроблена наукова система такого харчування як лікувальний засіб.

Крім того, основні пости співпадали з періодом найменшого фізичного навантаження: в осінньо-зимову пору – Пилипівський та Великі пости. (Винятком є Петрівський піст, що співпадає з серединою літа, але він недовготривалий і не обмежував вживання молочних продуктів). Одним із найдовших був Пилипівський (Різдва́ний) піст, або просто Пилипівка. Свято Пилипа припадає на 27 листопада – це був останній день напередодні посту. У кожній оселі готували чимало смаковитих страв – борщ, локшину, піріжки, вареники, смаженину – (переважно птицю).

За давнім звичаєм до батьків обов'язково мали прийти на вечерю дочки із зятями, котрі недавно пошлюбилися, а також запрошували кумів та одиноких сельчан. Залишки од вечері відносили бідним людям. Проте не в усіх були діти, тож кілька родин – сусідів сходилися в одній із осель, приносячи з собою їжу та напої, щоб статечно провести Пилипа. Слово по слову – і в гурті зав'язувалася цікава розмова про врожай, господарські статки, про молоді літа. Потім сідали за вечерю, співали пісень. Пилипівські

вечорниці, як правило, тривали за північ, а коли надходив час іти по домівках, жіноцтво зголошувалося на сходки – від цього дня починали прясти кужіль на полотно.

Окремо на заговини збиралися хлопці й дівчата. Хто не встиг заслати сватів або їх не дочекався, продовжував парубкування, дівування. У таких випадках казали: «Пилип не до всіх прилип».

З наступного дня починав відлік різдвяний піст. У цей час люди спостерігали за погодою: яка ніч у Пилипівку, такий день у Петрівку, а якщо на Пилипівський піст лежить сніг, то він лежатиме до повені, себто буде міцною і сталою зима. Жінки використовували цей період для прядіння, а чоловіки намагалися заготувати якомога більше дров: як-не-як зима вже починала ошкірюватися морозами і заметілями. Пилипівський піст, крім усього, співпадав із найкоротшим сонцестоянням *(За В. Скуратівським)*.

Література

1. Горбачук Т.В. Види диктантів і методика їх проведення: Посібник для вчителя. – К.: Рад. шк. , – 1989. – 96с.
2. Кондратюк А.І. З вишневого саду: Наук.-худож. Оповідання: Для серед. та ст. шк. віку. – К.: Молодь. – 1991. – 192с.
3. Українська література: Підруч. для 9 кл. загальноосв. навч. закл./ М.П.Ткачук, В.Л.Смілянська, В.І.Сулима. – К.: Освіта. – 2009. – 416с.
4. Федоренко В. Диктант як форма державної підсумкової атестації з української мови. // В. Федоренко // Дивослово. – 2010. – С. 20 – 24.

ТЕСТИ

для перевірки знань з української мови (8–9-і класи)

Тестові завдання до теми «Синтаксис і пунктуація. Словосполучення й речення» (варіант 1)

1. Позначити рядок, в якому головне слово словосполучення виражене однією частиною мови?

- а) узявшись за справу, написати листа, сказаний згарячу, співаю пісню;
- б) хустка сестри, тепла зустріч, сьогодні вдень, квіти матері;
- в) працює з вогником, зроблений вправно, нарешті був, її погляд;
- г) телепередача про охорону здоров'я, думати про брата, знайомий з дитинства, сумно бабусі.

Дібрати *по три* власні приклади словосполучень, у яких головне слово виражене однією частиною мови і запишіть.

2. Яким членом речення виступає виділене слово чи сполучення слів?

*Хто баляндраси **точить**, хто лає подушне й мирське (Є. Гребінка).*

- а) підметом; б) присудком; в) означенням; г) обставиною.

Дібрати власний приклад (один) вживання фразеологізмів у реченні.

3. Утворити словосполучення, в яких подані слова виступали б у ролі головних. Виконайте синтаксичний розбір новоутворених словосполучень.

Мова, ненька, краса, першопочаток, завершений, жоден, опанувати.

4. Відредагувати подані речення і записати виправлений варіант.

1. Це питання до мене не стосується.

2. За браком часу я не виконала вчасно завдання.

3. Підприємству потрібні робітники за такими спеціальностями.

5. Перебудувати розповідні речення на питальні, запишіть парами.

Підкреслити у кожному реченні логічно наголошені слова.

1. Без калини не уявити пісенної творчості народної (А. Кондратюк).

osvita.pl

2. *Пісні Марусі Чурай співали козаки війська Богдана Хмельницького (Є. Чак).*

3. *Погожого ранку раптом іній засріблвся на кожній травинці (Є. Гуцало).*

6. Побудувати речення за поданими схемами; вкажіть порядок слів.

а) (присудок) (підмет) (означення) (обставина).

б) (означення) (підмет) (присудок) (обставина).

Тестові завдання до теми «Синтаксис і пунктуація. Словосполучення й речення» (варіант 2)

1. Позначити рядок, в якому головне слово словосполучення виражене однією частиною мови

а) троє братів, хтось із нас, дружити щиро, літній день;

б) хвалитися здобутками, мріяти про відпочинок, співати пісню, бачу небо;

в) сорок років, сьогодні ввечері, казка бабусі, прописна істина;

г) працюють старанно, бреде ледве, тяжкий день, від його слів.

Дібрати *по три* власні приклади словосполучень і записати.

2. Яким членом речення виступає виділене слово чи сполучення слів?

Скласти народну літературу – це не іграшки (Б. Грінченко).

а) підметом; б) присудком; в) означенням; г) обставина.

Дібрати власний приклад (один) вживання фразеологізмів у реченні.

3. Утворити словосполучення, в яких подані слова виступали б у ролі головних. Виконайте синтаксичний розбір новоутворених словосполучень.

Пісня, нація, покоління, першоджерело, виконаний, кожен, подужати.

4. Відредагувати подані речення, запишіть речення правильно, пояснити причини помилок.

1. При читанні вголос треба стежити за інтонацією.
2. Вияснення всіх питань потребувало власної ініціативи.
3. Наш клас навчається по новій програмі.

5. Побудувати розповідні речення на питальні. Підкреслити у кожному реченні логічно наголошені слова.

1. Народ у своїх піснях найчастіше, мабуть, згадує соловейка (Є. Гуцало).

2. В українській фольклорній творчості соняшник – це насамперед образ хлопця, парубка (А. Кондратюк).

3. Льон був широко розповсюджений в Древній Греції (А. Кондратюк).

6. Побудувати речення за поданими схемами; вказати порядок слів.

а) (обставина) (присудок) (підмет) (означення) (додаток).

б) (підмет) (означення) (обставина) (означення) (додаток).

Тестові завдання до теми “Просте речення” (варіант 1)

1. Указати члени речення, якими виступає слово чи сполучення слів?
Тільки сонце на просторі лле палючий **промінь** свій (Б. Грінченко).

а) підмет; б) присудок; в) означення; г) додаток.

Дібрати по три приклади вживання і записати.

2. Непрямий додаток є в усіх реченнях, **окрім**?

а) З давнини доходять легенди та перекази, пов’язані з біографією рослини та історією льняного прядива і ткацтва (А. Кондратюк);

б) Кропива – добрий харч для домашніх тварин (А. Кондратюк);

в) І добре ранком ступати по опалому листю (Є. Гуцало);

г) *Листя кропиви містить аскорбінову кислоту (А. Кондратюк.)*

Записати *по три* приклади речень із прямими додатками і записати.

3. Позначити рядок, в якому речення має непрямий додаток?

а) *Опале листя заслало вулиці, садки, гаї (Є. Гуцало);*

б) *Кропива містить хлорофіл, ефірні олії, залізо, кальцій, калій (А. Кондратюк);*

в) *На лимані не солять риби (І. Нечуй-Левицький);*

г) *Тополя потерпає від вітровіїв (А. Кондратюк).*

Дібрати *по три* речень з непрямыми додатками і записати.

4. Позначити речення з допущеною пунктуаційною помилкою.

а) *Терен виразний символ вірної єдності і злагоди (А. Кондратюк);*

б) *Ох, і жаль мені русої коси, дівоцької краси (народна творчість);*

в) *Здрастуй, сонце, і здрастуй, вітре! (В. Симоненко);*

г) *Ой чого не куши, сива зозуленько? (народна творчість)*

5. Побудувати речення так, щоб подані слова в одних виступали прямими додатками, в інших – непрямыми.

Земля, землеробство, обробіток, сівба, виробництво.

6. Написати твір-мініатюру «Неповторний листопад», використовуючи як засіб зв'язку обставини часу і місця.

Тестові завдання до теми “Просте речення” (варіант 2)

1. Указати член речення, яким виступає слово чи сполучення слів?

Дехто з перехожих зупиняється (В. Винниченко).

а) підметом; б) присудком; в) означенням; г) додатком.

Дібрати *по три* приклади вживання в ролі підмета сполучення слів.

2. У котрому з поданих речень є складений дієслівний присудок?

- a) Катерина береться розпалювати вогонь під плитою (І. Вільде);
- б) Нехай мати усміхнеться, заплакана мати (Т. Шевченко);
- в) Тече вода в синє море, та не витікає (Т. Шевченко);
- г) Довго я не корилась весні, не хотіла її слухати (Леся Українка).

Дібрати по три приклади речень зі складеними дієслівними присудками.

3. У котрому реченні є прямий додаток?

- a) Виламувати терен – це означає долати перешкоду (А. Кондратюк);
- б) Дід стрибнув на свого вороного (Ю. Збанацький);
- в) Шестеро бійців поглядали на пожежу (О. Довженко);
- г) По-різному дивиться на нас терен (А. Кондратюк).

Дібрати приклади речень з непрямыми додатками (три).

4. Позначити речення з допущеною пунктуаційною помилкою.

- a) Верба здавна одне з найпоширеніших дерев на Україні (А. Кондратюк);
- б) Там, під лісом, горіло вогнище (Є. Гуцало);
- в) Ні вража лють, ані брехня мене не відвернули від мети (М. Бажан);
- г) Мабуть, у моєму вдавано веселому тоні була фальш, бо собака поглядав на мене байдужим оком (Є. Гуцало).

5. Побудувати речення так, щоб подані слова в одних виступали прямими додатками, в інших – непрямыми.

Пісня, вбрання, музика, творчість, краса.

6. Написати твір-мініатюру «Неповторний листопад», використовуючи як засіб зв'язку обставини часу і місця.

osvita.pl

*Тестові завдання до теми «Односкладні речення. Неповне речення»
(варіант 1)*

1. Продовжити речення *«Односкладні речення – це такий ...»*
Навести приклади дієслівних односкладних речень.
2. Перебудувати подані речення на безособові односкладні і записати парами.
  - а) *Жаль здавив серце.*
  - б) *Зала була затишною.*
  - в) *Повіяли осінні вітри.*
  - г) *Василина чогось соромилась.*
3. Поширити подані називні речення другорядними членами. Записати новоутворені речення.
Грудень. Мороз. Ліси. Місто.
4. Записати до 5-ти прикладів узагальнено-особових односкладних речень.
5. Перебудувати подані речення на односкладні. Записати новоутворені речення.
  - А) *Я відчуваю контрасти вередливої погоди.*
  - Б) *Настав морозний день.*
6. Написати твір-мініатюру на тему: *«За яких умов людина перестане шкодити природі?»*, використовуючи у тексті односкладні і неповні речення.

*Тестові завдання до теми «Односкладні речення. Неповне речення»
(варіант 2)*

-
1. Продовжити речення «*Неповними називаються речення ...*»
Навести приклади неповних речень.
  2. Перебудувати подані речення на безособові односкладні і записати парами.
    - а) *Сутінки насувались на село.*
    - б) *Кімната була великою.*
    - в) *Находили листи.*
    - г) *Василина була зарахована до нашого класу.*
  3. Поширити подані називні речення другорядними членами. Записати новоутворені речення.
Лист. Річка. Паморозь. Левади.
  4. Записати до 5-ти прикладів узагальнено-особових односкладних речень.
  5. Перебудувати подані речення на односкладні. Записати новоутворені речення.
    - а) *Холодні вітри шарпають небо.* б) *Палахкотів вогонь у печі.*
  6. Написати твір-мініатюру на тему: «*За яких умов людина перестане шкодити природі?*», використовуючи у тексті односкладні і неповні речення.

Тестові завдання до теми «Речення з однорідними членами» (варіант 1)

1. Завершити визначення і записати «*Однорідними членами речення називаються ...*»
Наведіть приклади речень і запишіть (два).
2. Відредагувати подані речення. Записати виправлені варіанти.

osvita.pl

Ми встигли відвідати не тільки музей, а й завітали до картинної галереї.

Ми користуємося комп'ютером і словом.

У лісі росли сосни і дерева.

Хвилювалася моя сестра і море.

3. До поданих однорідних членів дібрати узагальнюючі слова, побудувати речення і записати.

Європа, Азія, Африка, Америка, Австралія. Вінниця, Житомир, Луцьк, Львів, Київ. Бондарі, стельмахи, ковалі, кожум'яки, кравці, шевці.

4. Завершіть висловлювання, використовуючи розділові знаки.

Я знаю багато українських пісень... .

Я захоплююся поезією ... .

Час від часу переглядаю історичні фільми ... .

5. Скласти й записати речення з поданими висловами, використовуючи речення з однорідними і неоднорідними означеннями.

1. Красується, наче квітка на болоті.

2. Гарна, як квітка навесні.

6. Скласти повідомлення в науковому стилі: «Однорідні члени речення в усному мовленні».

Тестові завдання до теми «Речення з однорідними членами» (варіант 2)

1. Завершити визначення і записати «Не однорідними членами є...»

Навести приклади таких речень і записати (два).

2. Відредагувати подані речення. виправлені варіанти записати.

Догоряло вогнище й небо над заходом, западала темрява.

osvita.pl

На полях, луках і садках лежить сніг.

На півдні досягають солодкі апельсини і лимони.

3. До поданих однорідних членів дібрати узагальнюючі слова, побудувати речення і записати.

Альпи, Карпати, Гімалії, Піренеї. Україна, Болгарія, Польща, Словачія.

Жито, пшениця, просо, овес, рис, картопля.

4. Завершити висловлювання, використовуючи розділові знаки.

Українські письменники, поети ... . Час від часу купую книги про історичні події ... . Я відвідую шкільні гуртки ... .

5. Скласти й записати речення з поданими висловами, використовуючи речення з однорідними і неоднорідними означеннями.

1. Співає, як золото пересипається. 2. Гарна, як у лузі калина.

6. Скласти повідомлення в науковому стилі: «Однорідні члени речення в усному мовленні».

Тестові завдання до теми «Розділові знаки при звертанні, вставних словах, словосполученнях і реченнях» (варіант 1)

1. Продовжити речення «Звертання – це...».

Навести приклади речень зі звертаннями і записати (по два).

2. Запишіть речення, вставляючи на місці крапок вставні слова, що виражають вказівку на джерело повідомлення, невпевненість.

Режим харчування ... покращує стан здоров'я. Заняття у спортивному гуртку ... допомагають у навчанні.

Навести приклади речень зі вставними словами, що виражають активізацію уваги слухача, послідовність викладу думок (по три).

3. Скласти речення зі словами *виходить, здаватися*, щоб вони були членами речення, потім – вставними словами.

4. Утворити речення зі словами *ясна річ, уявіть собі, може бути*, щоб вони були вставними словами.

5. Позначити рядок з допущеною помилкою при виділенні звертання?

а) *На добраніч, втрачена любове!* (Т. Коломієць);

б) *Ти, ниво рідна, вмита щедрим потом* (М. Стельмах);

в) *Гей юнаки, гей молодість світу, доля планети у ваших руках* (І. Нехода);

г) *О слово золоте, гартоване в горнилі поетових думок* (А. Малишко).

6. Записати міркування про форми звертання до людей, які псують настроїв (до 8 речень).

Тестові завдання до теми «Речення із звертаннями, вставними словами, словосполученнями, реченням» (варіант 2)

1. Продовжити речення *«Звертання може поширюватися ...»*.

Навести приклади таких речень зі звертаннями і записати (по два).

2. Записати речення, вставляючи на місці крапок вставні слова, що виражають вказівку на джерело повідомлення, невпевненість.

Щоденні гімнастичні вправи ... покращують стан здоров'я. Постійне перебування за комп'ютером ... впливає на зір.

Навести приклади речень зі вставними словами, що виражають впевненість, припущення (по три).

3. Скласти речення зі словами *можливо, очевидно*, щоб вони були членами речення, потім – вставними словами.

4. Утворити речення зі словами *певна річ, інакше кажучи, навдивовижу*, щоб вони були вставними словами.

5. У якому реченні допущено помилку при виділенні звертання?

а) *Розпрягайте, хлопці, коні, та лягайте спочивать (народна творчість);*

б) *Веди, веди, молодий козаче, та веди не барися (народна творчість);*

в) *Ех ти, бідолахо-пацієнтику... (Є. Гуцало);*

г) *А що Лавріне чи будемо городити тин, чи, може, й без тину обійдеться? (І. Нечуй-Левицький).*

6. Записати міркування про форми звертання до людей, які іншим псують настрої (до 8 речень).

Тестові завдання до теми «Речення з відокремленими членами» (варіант 1)

1. Позначте речення не ускладнене відокремленою прикладкою.

а) *На розкидистому гіллі клена вместилося троє дітлахів – дві дівчинки і хлопчик – і гралися (Є. Гуцало);*

б) *Всі ми, піхота, війни скуштували (О. Гончар);*

в) *Другий сусід мій, Григорій Шиян, вирішив зовсім не покидати своєї старої хати на високім пагорбі над плавнями (О. Довженко);*

г) *До мене підійшов брат мого товариша, який був капітаном збірної з футболу.*

2. Позначте речення не ускладнене відокремленим означенням (розділові знаки пропущено)

а) *Над усім світом похмурим і одноманітним раптом поставало сяйво бездоганного неба (Є. Гуцало);*

osvita.pl

б) *Невибагливе до умов зручне для розмноження дерево верби росте в різних кліматичних і географічних зонах (А. Кондратюк);*

в) *Осінній холодок над спраглою землею шатро гартоване широко розіп'яв (М. Рильський);*

г) *І в усій постаті клена величного красеня прозирала життєрадісність та бадьора снага (Є. Гуцало)*

3. Позначити речення з вираженою одиничним дієприслівником обставиною, що не відокремлюється (розділові знаки пропущено):

а) *У лісі дівоча постать наспівуючи бігла (М. Стельмах);*

б) *Вона сиділа замислившись (Ю. Яновський);*

в) *Навчаючи інших ми вчимося самі (Сенека);*

г) *Дівчина стрепенувшись підвела голову (О. Гончар).*

4. виправити граматичні помилки у вживанні обставин, виражених дієприслівниковими зворотами. Записати відредаговані речення.

Весело поспівуючи почалася наша подорож. Одержавши подарунок їм було дуже приємно.

5. Побудувати і записати речення, ввівши відокремлені обставини.

Всупереч прогнозам синоптиків; наперекір розбурханій стихії.

6. Подані фразеологізми введіть у речення і запишіть.

Не покладаючи рук. Не розгинаючи спини.

Тестові завдання до теми «Речення з відокремленими членами» (варіант 2)

1. Речення, ускладнені відокремленою прикладкою, окрім

а) У підземеллі однієї з веж монастирських цариця двадцять п'ять років гноїла в ямі закутого в ланцюги Калнишевського, останнього кошового Січі Запорозької (О. Гончар);

б) Яків Підлатайло, робітник із цукрового заводу, жив по сусідству з Савою Григоровичем (Є. Гуцало);

в) Капуста, білокачанний овоч, здавна має особливу пошанівку (А. Кондратюк);

г) А на поріг вже пнеться друге мале, яке було дитиною моєї тітки.

2. Позначити речення неускладнене відокремленим означенням (розділові знаки пропущено).

а) Англійський адмірал Фрейнсис Дрейк довгий час провів у мандрах повних пригод і привіз рідкісні земляні плоди картоплі (А. Кондратюк);

б) Майстер пластичного мистецтва втілює в матеріалі образ створений уявою з допомогою рухів (П. Білецький);

в) Крізь поламаний снарядом купол світилося небо (О. Гончар);

г) На румовищах Вавилону було знайдено безліч випалених глиняних табличок побитих і вцілілих (Є. Гуцало).

3. Позначити речення з вираженою одиничним дієприслівником обставиною, що не відокремлюється (розділові знаки пропущено):

а) Там летять із гір потоки обганяючи вітри (Олександр Олесь);

б) Усі деякий час сиділи задумавшись (О. Гончар);

в) Тепер співаючи дівчата тією стежкою ідуть (М. Рильський);

г) Ввечері втомившись лежав Михайло у траві (Марко Вовчок).

4. виправити граматичні помилки у вживанні обставин, виражених дієприслівниковими зворотами. Записати відредаговані речення.

osvita.pl

Довго гуляючи по вулицях мені стало холодно. Вийшовши на галявину переді мною стало море квітів.

5. Побудувати і записати речення, ввівши відокремлені обставини.

У зв'язку з прогнозами ; незважаючи на спеку.

6. Подані фразеологізми ввести у речення і записати.

Не пускаючи пари з уст. Не шкодуючи сил. Подані фразеологізми введіть у речення і запишіть.

Не покладаючи рук. Не розгинаючи спини.

Тестові завдання до теми «Пряма й непряма мова. Діалог» (варіант 1)

1. Назвати способи передачі чужого мовлення.

2. Скласти речення з прямою мовою за поданими схемами.

1) А: “П (!?)”. 2) “П”, – а. 3) “П, – а. – П (!?)”

3. Відредагувати речення.

1) *«Дід показував на темне небо Тарасові ото Чумацький Шлях».*

4. Побудувати речення так, щоб слова автора були в кінці.

(Просить дерево в лузі) підведи мої віти зелені.

5. Замінити непряму мову прямою, записати новоутворене речення.

Олег Зуєвський, подібно заклику Сквороди пізнати себе, закликав українських поетів спізнати слово (В. Яременко).

6. Скласти і записати діалог (до 8-10 реплік) на тему: «Природа – наша мати, а не мачуха».

Тестові завдання до теми «Пряма й непряма мова. Діалог» (варіант 2)

1. У чому полягає різниця між прямою і непрямою мовою?

2. Скласти речення з прямою мовою за поданими схемами.

1) “П”, – а. 2) А: “П (!?)”. 3) “П, – а: – П (!?)”

3. Відредагувати речення.

1) *«Василь сказав екскурсоводові, що буде сьогодні він чергувати в музеї».*

4. Побудувати речення так, щоб слова автора були в середині.

(Просив старий) не барися, мій синочку, швидше повертайся.

5. Замінити непряму мову прямою, записати новоутворене речення.

Анатолій Шевченко. Відомий критик і літературознавець сказав про те, що можна лише приймати поезію, а не захоплюватися особистістю автора.

6. Скласти і записати діалог (до 8-10 реплік) на тему: «Природа – наша мати, а не мачуха».

Тестові завдання до теми «Складне речення та його ознаки. Складносурядне речення» (варіант 1)

1. Продовжити висловлювання *«Складним називається речення....»*

2. Накреслити схему наведеного речення, виділити граматичні основи.

Погожого ранку раптом іній засріблвся на кожній травинці, і, наче ставши металевою, трава потвердішала, потріскує під ногами (Є. Гуцало).

3. Позначити складне речення серед наведених.

а) Ідуть гайдамаки, ідучи, співають (Т. Шевченко);

б) Стемніло, і вийшов місяць;

в) У лісі туман тримається найдовше, хапається за кожен вярлок, сіріє в горіховій гущавині, коливається над дзеркалом озера (Є. Гуцало);

г) Осіння оранка поля схожа на читання книги землі (Є. Гуцало).

4. Назвати сполучники, що передають єднальні відношення в складносурядних реченнях.

- а) та, і, й, ні...ні, ані...ані;*
- б) і, й, та, чи, ні...ні;*
- в) ні...ні, але, не тільки, а й;*
- г) то...то, не то...не то, і, й, та.*

5. Позначити складносурядне речення з єднальними відношеннями:

- а) Загавкав собака, і я прокинувся від задуми(М. Хвильовий);*
- б) Микола замовк, але думка його не замовкла (І. Нечуй-Левицький);*
- в) Ні повітря не ворухнеться, ні пташка не защебече (М. Коцюбинський);*
- г) Хіба тремтить моя рука чи пісня й думка кволі (Леся Українка).*

6. Скласти повідомлення в науковому стилі про смислові відношення у складносурядних реченнях.

Тестові завдання до теми «Складне речення та його ознаки. Складносурядне речення» (варіант 2)

1. Продовжити висловлювання *«Відповідно до мети спілкування складні речення поділяються на... »*

2. Накреслити схему наведеного речення, виділити граматичні основи.

Навесні зацвіли каштани і Київ засвітився їхніми свічками.

3. Позначити складне речення серед наведених.

- а) Гончак, зрозумівши мою команду, втягнув язик і стулив пащу, шерсть уже стриміла на холці (Є. Гуцало);*
- б) Сусідні городи було зорано й засаджено (Є. Гуцало);*

в) У другій половині XVI століття плодами капусти зацікавився ботанік Кароль Клузіус і почав вирощувати її у Віденському ботанічному саду (А. Кондратюк);

г) Земля, полита дощами, зазеленіла.

4. Назвати сполучники, що передають єднальні відношення в складносурядних реченнях.

а) і, й, та, ні...ні, ані...ані;

б) але, і, зате, проте, однак;

в) або, чи, або...або, чи...чи, то...то;

г) не то...не то, чи то...чи то, але, хоч...хоч.

5. Позначити складносурядне речення з розділовими смисловими відношеннями:

а) Відберіть у народу мову – і вона здичавіє (В. Сухомлинський);

б) Весна пролетіла світом, і літо спішить услід (Л. Талалай);

в) Ані строфи сумнівної, ні слова (Л. Костенко);

г) Або дома не бути, або волю забути (народна творчість).

6. Скласти повідомлення в науковому стилі про смислові відношення у складносурядних реченнях.

Тестові завдання до теми «Безсполучникове складне речення» (варіант 1)

1. Дати відповідь на запитання: Чим відрізняються безсполучникові складні речення від сполучникових складносурядних і складнопідрядних?

2. Продовжити визначення Між частинами безсполучникового речення ставиться кома, якщо... .

3. Відредагувати подане речення, сконструювати безсполучникове.

У полях, витикаючись з чорного ґрунту, походили тоненькі вруна озимини.

4. Перебудувати наведені речення на безсполучникові складні.

Відомо, що хто шукає, той знайде.

Хата без рушників, що родина без дітей.

5. Побудувати безсполучникові речення за такими схемами.

1) [причина] – [наслідок].2) [ ] – [швидка зміна подій].

3) [ ] – [порівняння].4) [час] – [ ].

6. Скласти повідомлення на лінгвістичну тему, в якому обґрунтувати обмежене застосування безсполучникових речень у науковому стилі.

Тестові завдання до теми «Безсполучникове складне речення»(варіант 2)

1. Дати відповідь на запитання: *На які види поділяються безсполучникові складні речення?*

2. Продовжити визначення *Тире у безсполучниковому реченні ставиться... .*

3. Відредагувати подане речення, сконструювати безсполучникове.

Хлопчиська швидко збирали своє причандалля і лахмани

4. Перебудувати наведені речення на безсполучникові складні.

Відомо, що хто шукає, той знайде.

Хата без рушників, що родина без дітей.

5. Побудувати безсполучникові речення за такими схемами.

1) [умова] – [наслідок].2) [ ] – [.....]. (протиставлення)

3) [ ] – [порівняння].4) [час] – [ ].

6. Скласти повідомлення на лінгвістичну тему, в якому обґрунтувати обмежене застосування безсполучникових речень у науковому стилі.

Тестові завдання до теми «Складне багатокomпонентне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку» (варіант 1)

1. Вказати вид синтаксичного зв'язку відображено у поданій схемі

[   ], а [   ]: [   ] аби [   ].

Записати приклад складного багатокomпонентне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку.

2. Побудувати структурну схему речення, вказавши види синтаксичного зв'язку.

Селяни клали жмутки кропиви на вікнах, щоб уберегти себе від відьом, а перескакування через купи жалючої кропиви нагадувало купальське вогнище, яке розводили в ніч на Івана Купала (А. Кондратюк).

3. З наведених речень побудувати багатокomпонентне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку

Сонце пригрівало сильніше. Земля дихала вільготніше. Із голубого неба долітав журавлиний клич. Він то гучнів, то завмирав, танучи у безвісті.

4. Відредагувати подане речення, замінити іншомовні слова українськомовними відповідниками. Доповнити відредаговане речення трьома частинами зі сполучниковим і безсполучниковим зв'язком.

По горизонті появился поїзд, ніби міраж.

5. Визначити частини наведеного багатокomпонентного речення

Капуста набула широкого розповсюдження серед древніх греків, римлян, єгиптян, мандрувала по всіх уся дах, лікарі радили давати капустяні страви малим дітям, щоб ті швидше росли (А. Кондратюк).

6. Побудувати складне багатокomпонентне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку і накреслити його схему.

Тестові завдання до теми «Складне багатокomпонентне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку» (варіант 2)

1. Вказати вид синтаксичного зв'язку відображено у поданій схемі
[   ], а [   ]: [   ] аби [   ].

Записати приклад складного багатокomпонентне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку.

2. Побудувати структурну схему речення, вказавши види синтаксичного зв'язку.

Пробудившись і розплющивши очі, я закліпав повіками, примружився: так гостро біла, так полум'яніла, наче магма, поверхня річки (Є. Гуцало).

3. З наведених речень побудувати багатокomпонентне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку

Острів звався Журавлиним. Восени й навесні його відвідували тисячами, а в деякі роки десятками тисяч, журавлі. Вони спинялися тут під час своїх мандрівок(Є. Гуцало).

4. Відредагувати подане речення, замінити іншомовні слова українськомовними відповідниками. Доповнити відредаговане речення трьома частинами зі сполучниковим і безсполучниковим зв'язком.

Сидівши в комфортабельному кріслі, він декламував вірші.

5. Визначити частини наведеного багатокomпонентного речення

Минає час, минають люди;

Ми всі ждемо того, що буде,

І кажемо всі: давно вже час,

Щоб воля та прийшла й до нас,

А все її нема, не йде, –

А час не жде, а час не жде!.. (Б. Грінченко)

6. Побудувати складне багатокomпонентне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку і накреслити його схему.

Прочитати текст. Пояснити «відоме» і «нове» та частини мови, якими вони виражені (у тексті «відоме» підкреслено пунктиром, «нове» – суцільною лінією. За змістом і будовою текстів визначали тип складного синтаксичного цілого.

Так виникає блискавка

Учені-фізики довели, що блискавка – це величезна електрична іскра, що проходить між грозовими хмарами або між хмарою і Землею.

Грозові хмари мають потужний електричний заряд. Різні частини їх несуть заряди різних знаків. Як правило, нижня частина грозової хмари, що ближча до Землі, буває заряджена негативно. Тому, якщо дві грозові хмари зближуються протилежно зарядженими частинами, то між ними виникає блискавка. Буває й інакше.

Виникнення блискавки починається з появи каналу блискавки (лідера), який досягає поверхні Землі та ніби з'єднує хмару і Землю провідником. Відповідно, канал блискавки спрямовується на такий об'єкт на Землі, на якому внаслідок електризації виникає надлишок позитивного заряду (вістря

osvita.pl

парасольок, високі сухі дерева, поодинокі предмети на відкритій місцевості). Через канал блискавки негативні заряди починають рухатися до Землі, де вони нейтралізуються позитивними зарядами. При цьому спостерігається яскраве світіння і виникнення ударної хвилі – грому.

Тепер виникає питання: де можна заховатися від грози? Відомо, що найбільшої небезпеки зазнають люди, які намагаються заховатися під високими деревами або під парасольками.

Користування під час грози мобільним телефоном – найнебезпечніша справа. Пам'ятайте: після удару блискавки це може стати не важливим!

Для блискавки дуже привабливі будь-які металеві деталі: годинники, ланцюжки, а особливо розкрита над головою парасолька – потенційні об'єкти для удару блискавки. Ідеальний варіант – покласти всі металеві предмети у сумочку, або поліетиленовий пакунок і тримати у опущеній руці, тільки не торкаючись землі (Із підручника фізики; за Інтернет-виданням).

Творча робота. Записати текст у науковому стилі на тему: «*Правила поведінки під час грози*», використовуючи членування речень на «відоме» й «нове».

Прочитати уривок із роману Пантелеймона Куліша «Чорна рада». Пояснити «відоме» і «нове» та частини мови, якими вони виражені (у тексті «відоме» підкреслено пунктиром, «нове» – суцільною лінією. За змістом і будовою текстів визначали тип складного синтаксичного цілого.

Повесні 1663 року двоє подорожніх, верхи на добрих конях, зближались до Києва з Білогородського шляху. Один був молодий собі козак, збройний, як до війни; другий, по одежі і по сивій бороді, сказати б, піц, а по шаблюці під рясою, по пістолях за поясом і по довгих шрамах на виду –

osvita.pl

старий козарлюга. Коні в їх потомлені, одежа й тороки позапилювані: зараз було знати, що їдуть не зблизька.

Не доїздячи верстов зо дві чи зо три до Києва, взяли вони у ліву руку, та й побрались гаєм, по кривій доріжці. І хто тільки бачив, як вони з поля повернули в гай, усяке зараз домислилось, куди вони простують. Крива доріжка вела до Череваневого хутора, Хмарища. А Черевань був тяжко грошовитий та й веселий пан із козацтва, що збагатилося за десятилітню війну з ляхами. Річ тут про Богдана Хмельницького, як він років з десяток шарпав з козаками шляхетних ляхів і недоліків.

Було вже надвечір. Сонце світило стиха, без жару; і любо було глянути, як воно розливалось по зелених вітах, по суковатих, мохнатих дубах і по молодій травиці. Пташки співали і свистали усюди по гаю так голосно та гарно, що все кругом наче усміхалось. А подорожні були якось смутні. Ніхто б не сказав, що вони їдуть у гості до веселого пана Череваня (П. Куліш).

Тестові завдання до теми «Лінгвістика тексту» (варіант 1)

1. Прочитати текст. Визначити тему й основну думку. Дібрати заголовок. Скласти план. Знайти в тексті ключові речення. Визначити засоби міжфразового зв'язку. Накреслити темо-рематичну структуру висловлювання.

***

Серед обранців Придніпровської землі, яким вона розкрила і щедро подарувала свої духовні скарби, ім'я Івана Івановича Манжури –

osvita.pl

українського поета, сумлінного і вдумливого збирача фольклору, досвідченого етнографа, лексикографа, закоханого у свій край краєзнавця.

Народився Іван Іванович Манжура 20 жовтня (1 листопада за новим стилем) 1851 року в Харкові в родині дрібного чиновника із зубожілих дворян. Його життя можна порівняти із життям стародавніх українських мандрованих поетів-дияків, яким жив і славетний український філософ Григорій Сковорода: ніколи не мав власного дому, сім'ї, повсякчас терпів матеріальні нестатки, обійшов пішки всю Харківську та Катеринославську губернії, зібравши тисячі пісень, сотні казок, легенд, переказів, прислів'їв та приказок, не одну ніч проспав під зорями, в садку, живучи в простих хатах і постійно перебуваючи серед простого народу.

Придніпров'я щедро обдарувало свого обранця. Воно розкрило йому найпотаємніше, довірило взяти найсвятіше – скарби людської пам'яті, закодовані у слові. Степовий дух, неначе приборканий велетнем-лицарем, підкорився І. Манжурі, як рівному, простягнувши духовний меч – оберіг краю, визнавши: «А есть ще велетні душею...».

Увагу дослідника привертали ті місцевості, де ще не бував фольклорист-збирач і де можна було записати невідомі нікому зразки. Постійно мандруючи хуторами, селами, містечками губернії, він став поетом українського степу, не раз терпів голод і холод, але душею був завжди там, де підноситься дух – невичерпне джерело людського буття. І. Манжура сприяв відродженню та розвиткові національної культури, літератури, мови, зібрав, вивчив та записав кращі зразки народної творчості: пісні, казки, думи, прислів'я, приказки, загадки, анекдоти, словниковий матеріал як українського, так і російського народів.

osvita.pl

У 1885–1886 роках з-під пера І. Манжури вийшла казка-поема про безстрашність запорозьких козаків «Трьомсин-богатир», у 1889 році – перша збірка віршів «Степові думи і пісні», другу збірку «Над Дніпром», книгу казок і легенд у віршах «Казки і приказки і таке інше», а також казки-поєми не пропустила царська цензура, тож за життя автора не друкувалися.

Їх частково надруковано в збірнику українських пісень В. Антоновича і М. Драгоманова (1875). 1890-1894 рр. вийшли збірки «Казки, приказки і таке інше, записані в Харківській та Катеринославській губерніях».

3 травня (15 травня за н. ст.) 1893 року перестало битися серце Івана Манжури. Поховали поета в Катеринославі *(За Інтернет-виданням)*.

Тестові завдання до теми “Лінгвістика тексту” (варіант 2)

1. Прочитати текст. Визначити тему й основну думку. Дібрати заголовок. Скласти план. Знайти в тексті ключові речення. Визначити засоби міжфразового зв'язку. Накреслити темо-рема-тичну структуру висловлювання.

***

У процесі вивчення своєї історії в народі формується усвідомлення своєї ідентичності й патріотизму. Тоді народ як нація особливо вшановує пам'ять тих людей, які своєю працею долучилися до примноження духовного і культурного багатства свого народу. Таким, сповненим жертвовності, любові до свого народу, було життя великого українця Павла Чубинського.

Народився Павло Платонович Чубинський 27 січня 1839 року на Київщині в хуторі, що поблизу Борисполя (на той час Переяславського повіту Полтавської губернії) в сім'ї бідного дворянина.

osvita.pl

Навчався майбутній учений-етнограф в Переяславському повітовому училищі, в Другій київській чоловічій гімназії, після того закінчив університет у Петербурзі. У студентські роки брав участь у діяльності петербурзької української громади. Там познайомився з Тарасом Шевченком, захоплювався його творчістю й у чомусь повторив долю поета.

У 1861 році закінчив юридичний факультет Петербурзького університету, де згодом захистив дисертацію “Нариси народних юридичних звичаїв і понять з цивільного права Малоросії” й одержав учений ступінь кандидата правознавства.

Улітку 1861 р. повернувся до Києва, де працював учителем, як юрист, допомагав селянам, які, тоді звільнившись із кріпацтва, мали багато клопотів із власністю на землю. А восени 1862 року Чубинський пише вірш “Ще не вмерла Україна”, що став згодом національним гімном.

Через декілька днів був висланий під наглядом поліції на проживання в Архангельську губернію, де провів сім років. Здобувши довіру, він сам себе не тільки визволив із заслання, а й проклав дорогу у вищі наукові сфери Російської імперії. Його статистико-економічні дослідження Архангельської губернії були досить цінними. Повернутися в рідні місця дозволили П. Чубинському лише у складі експедиції для вивчення України. За цю роботу учений отримав кілька нагород, зокрема, золоту медаль на Географічному конгресі в Парижі.

За сприяння П. Чубинського в 1873 році в Києві було відкрито Південно-Західний відділ Російського географічного товариства, який вважають започаткуванням Академії наук. Тоді ж Чубинський провів у Києві

osvita.pl

перепис, який показав, що більшість киян вважають рідною мовою українську.

Проте довелось потерпати від поневірянь далеко за межами України. Навесні 1879 року знесилений тяжкою хворобою П. Чубинський повернувся до Києва. Земний шлях великого українця завершився 26 січня 1884 р. Прощалися з ним у тій самій церкві на Подолі, де колись прощалися з Тарасом Шевченком *(За Інтернет-виданням)*.

Прочитати текст, розставити пунктограми відповідно до вивчених правил (розділові знаки вилучено).

Ісаак Ньютон

Ісаак Ньютон народився в сім'ї фермера 5 січня 1643 року. Його дитинство та юність минули в період протекторату Кромвеля.

Закінчивши школу Ньютон вступає до Кембриджу коли прийшла монархія і на престол сів син страченого короля Карл II.

За час перебування Ньютон в Кембриджі країна пережила непопулярну війну з Голландією переслідування католиків. Ці часи були не лише важкі а й небезпечні. Епідемія чуми 1655 року спустошила Англію а через рік не менш жахлива пожежа знищила три четверті міських будівель її столиці.

Після переїзду Ньютон до Лондона йому невдовзі запропонували посаду доглядача Монетного двору що давало непоганий прибуток. Ісаак Ньютон виконує свої обов'язки починаючи з 1699 року. Залишивши професуру в Кембриджі стає директором Монетного двору з великим річним доходом. Через чотири роки Ньютон обрали президентом Королівського товариства.

osvita.pl

Та чи можна уявити собі Королівське товариство без суперечок без дискусій яких так не любив і боявся Ньютон? Він намагався їх уникнути іще ретельніше. Він не мав такого статку щоб спокійно не помічати бурхливих політичних подій свого часу. І попри всю ученість його добробут цілком залежав від інших людей. Від них залежала часто не тільки можливість вивчати любу його серцю науку а й просто збереження самого життя. Через те й був він приречений увесь вік безперервно лавірувати.

Як часто трапляється що людині часто бракує того чого вона найбільше прагне! Ньютон не любив суперечок проте він усе своє життя безконечно попадав з однієї тяжби до іншої. Насміх долі *(За А. Томлінім)*.